

NEMRUD

nin al yanağına ve yanak üzerindeki du-man renkli aya tüylerini o ateşin dumanına benzetmişler ("Hatt-ı ruhu dūd-ı nâr-ı Nemrūd / La'l-i lebi Kevser-i mey-âlūd" [Şeyh Galib]), üstte kalan zülûflerle kaş-ları da İbrâhim'i ateşe atmak için kurulan mançınıkla karşılamışlardır ("Ruhu nâr iki zülfü üzre kaşı / Siyâsetgâh-ı İbrâhîm'e benzer" [Hayâlî]). Nemrud'a benzeyen rakiplerin kıskançlık ateşinden âşığın çenkinmemesi, eziyetlerine sabretmesi ona olgunluk kazandıracağı şeklinde yorumlanmıştır. Mesîhî'nin, "Ne gussa cânıma Nemrūd-ı gamdan çünkü olmuştur / Dil-i İbrâhim'e şevk-ı ruhunla gül-sitan âteş" beyti bu anlayışa dayanır. Sevgiliyi göremeyince âşığın gözüne cennetin bile Nemrud ateşi gibi görüneceği düşüncesi Zâtî tarafından, "Gül-i güzlâr-ı cennet âteş-i Nemrūd olur ey dil / Görünmezse eğer kim gözüme dîdâr-ı İbrâhîm" beytiyle ifade edilmiştir.

Şairler, düşmanın ihtişam ve debdebesinden korkmamak gerektiğini, bir sivrisineğin Nemrud'u mağlûp etmesiyle örneklendirmiş ("Düşmen-i mağrûrun olma satvetinden ters-nâk / Peşşe vîran-sâz-ı mağz-ı nahvet-i Nemrūd olur" [Nâbî]) ve onun zalimliğini anarak sevgilinin acımasızlığına işaret etmişlerdir ("Bu bîdâ-dı bana hecrin kılıptır / Cihanda kılma-dı Nemrūd u Şeddâd" [Nesîmî]). Nemrud'un bütün azamet ve ihtişamıyla tanrılık iddiasında bulunduğu halde bir sivrisinekle başa çıkamayıp can vermesi Allah'ın kudretini ifade eden mazmunlar yapılmasına imkân tanımıştır. Nâbî'nin, "Başına belâyız hele Nemrūd-ı adunun / Ol yel ise biz peşşe-i bitâb u tûvânız" beytiyle Ziyâ Paşa'nın, "Eyler keremin âteşi güzlâr Halî'e / Mağlûb olur peşşeye Nemrūd-ı mubahî" beyti bu anlayışa örnektir.

Tasavvufî metinlerde, Hz. İbrâhim'in Nemrud'la mücadelesi sırasında kıyamet alâmeti olarak güneşin batıdan doğmasına işaretlen söyleydiği, "Haydi sen de onu batıdan getir" (el-Bakara 2/258) hitabı anılarak nûrânî perdelerle (güneş) zulmânî perdelerin (gece) çatışması, dolayısıyla nefsin Nemrud gibi mağlûp edilmesi üzerinde durulmuştur. Nemrud'un bütün kibrine ve azametine rağmen bir sivrisinek tarafından helâk edilmesi zalim nefse karşı İbrâhimî zaferi kazanmak için küçük bir gayretin yeteceği, eşyada mevcut olanın aslında zerrede de mevcut olduğu ve Allah'ın, dilemesi halinde Nemrud ordularına karşı sivrisineği tek başına bir ordu olarak zafere eristireceği şeklinde yorumlanmıştır (Ceylan, s. 365). *Dâsi-*

tân-ı Halîl İbrâhim (Halîlînâme) gibi dini mesnevilerle (Ayhan Gültaş, *Abdülvasî Çelebi ve Halîlînâmesi*, doktora tezi, 1985, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) kısas-ı enbiyâlar yanında Hz. İbrâhim'in hayatına yer veren dinî eserlerde de Nemrud'dan sıkça bahsedilmiştir (meselâ bk. Yazıcıoğlu Mehmed, s. 71).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), I, 227-237; Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye*, İstanbul 1289, s. 71; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (haz. Cemâl Kurnaz), Ankara 1992, s. 214-216; Cemâl Kurnaz, *Hayalî Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul 1996, s. 61, 66, 137, 220, 236, 337, 426; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 313; Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara 2000, s. 224-225, 387-394; Metin Akkuş, *Divan Şiirinde İnsan I: Dini Kişilikler*, Erzurum 2000, s. 140-142; Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, İstanbul 2000, s. 235, 365; İbnü'tayyar Semahaddin Cem, "İbrahim Peygamber ve Nemrud'un Tarihi Şahsiyeti", *Türk Düşüncesi*, VIII/10, İstanbul 1957, s. 21-28; İsmail Kara, "Nemrud", *TDEA*, VII, 13-14.

İSKENDER PALA

NEO-PLATONİZM

(bk. YENİ EFLÂTUNCULUK).

NEPAL

Asya'nın güneyinde bir ülke.

Batı, güney ve doğudan Hindistan, kuzeyden 1690 kilometrelik bir sınırla Çin tarafından kuşatılmıştır. İki meclisli krallık sistemiyle yönetilen ülkenin resmî adı Nepal Krallığı (Nepal Adhirajyan), yüzölçümü 147.181 km², nüfusu 23.593.000 (2001), başşehri Katmandu (671.846), diğer önemli şehirleri Biratnagar (166.674), Patan (Lalitpur, 162.991), Pokhara (156.312) ve Birgunj'dur (112.484).

Nepal arazisi, küçüklüğüne karşılık fiziki coğrafya özellikleri bakımından çok çe-

şitlilik gösterir. Ülke başlıca üç coğrafi bölgeye ayrılabilir. Güneydeki Terai adıyla bilinen ovalık bölgede tarımsal faaliyetler hâkimdir ve aynı zamanda nüfus çok yoğundur. Bu bölgenin kuzeyindeki Pahar denilen tepelik bölgede yükselti 600-3000 m. arasında değişir. Burada yer alan Katmandu vadisi ülkenin en verimli, buna karşılık en fazla şehirleşmiş alanıdır. Sınırlı ekonomik potansiyeline rağmen, tarihî dönemlerde Tibet ve Hindistan'dan gelen göçler sebebiyle çok yoğun nüfus alan bu bölge her zaman Nepal'in siyasal ve kültürel merkezini teşkil etmiştir. Eğimin fazlalığından dolayı yamaçlarda tarım yapabilmek için taraçalar oluşturulmuştur.

Ülkenin kuzeyinde uzanan dağlık Parpat bölgesinde, aralarında yükseltileri 6000 metreyi geçen 200'den fazla zirvenin bulunduğu Himalaya (Sanskritçe "kar evi") sıradağları yer alır; 8848 m. yüksekliğindeki dünyanın en yüksek zirvesi Everest de (Nepalce Sagarmatha "evrenin anası") bu alandadır. Tektonik bakımdan aktif olan Himalayalar'da bazıları yıkıcı depremler meydana gelir. Kuzey Hindistan'da Ganj nehriyle birleşen Kosi, Narayani ve Karnali ülkenin belli başlı akarsularıdır. Terai bölgesinde tropikal ve subtropikal muson iklimi görülürken Himalaya dağlarının 5000 metreyi geçen yüksek kesimlerinde tundra iklimi hâkimdir. Nepal'de ortalama yağış miktarı 1600 milimetredir ve yağışların % 80'i haziran-eylül arasında yaz musonları ile gelir. Terai bölgesindeki nemli tropikal iklime ait muson ormanları, daha kuzeydeki Pahar'da yerlerini kışın yaprağını döken ve kozalaklı ağaçlardan oluşan orman topluluklarına bırakır. Ülkede yetişen ağaçlar arasında Hint gül ağacı gibi kerestesi değerli ağaçlar yaygındır. 1950-1980 yılları arasında yarı yarıya azalan orman varlığı aşırı otlatma, yeni tarım alanlarının açılması ve yakacak olarak kullanma gibi sebeplerle günümüzde % 30'un altına inmiştir.

Nepal'in başşehri Katmandu'dan bir görünüşü

Katmandu'da bir Budist stupası

Nepal dünyanın en az şehirleşmiş ülkeleri arasında yer alır ve şehirlerde yaşayan nüfus toplam nüfusun % 10'undan azdır; büyük yerleşmelerin çoğu Terai bölgesinde bulunur. Millî dil Sanskritçe ile Hintçe'ye benzeyen Nepalce'dir; nüfusun yaklaşık % 58'i bu dili, geri kalanı sayıları çok fazla olan mahallî dilleri konuşur. Millî din ise Hinduizm'dir; nüfusun % 89,5'i Hindu, % 5,3'ü Budist, % 2,7'si müslüman ve % 2,5'u da diğer dinlere mensuptur.

Dünyanın en fakir ülkelerinden biri olan Nepal'in ekonomisinde nüfusun % 90'ının geçimini sağladığı tarımsal faaliyetler hâkimdir. Fakat toplam arazinin ancak akarsu havzalarının alçak kesimlerine sıkışmış olan % 20 kadarı ekilebilir durumdadır. En önemli ürün pirinçtir ve yeni tekniklerle üretiminin artırılmasına çalışılmaktadır. Önem sırasına göre mısır, buğday, darı ve arpadan başka tütün, şeker kamışı, patates ve yağlı tohumlarının ekildiği ülkede Himalaya dağlarının yamaçlarından toplanan tıbbî bitkiler de ekonomik değer taşır. Belli başlı sanayi ürünleri şeker, sigara, bira, kibrit, ayakkabı, çeşitli kimyasallar, çimento ve tuğladır; son yıllarda giyim eşyası ve halı üretimi de artmıştır. Nepal'de bugün turizm faaliyetleri önemli bir kazanç kaynağı olmuş durumdadır. Everest tepesi ve diğer dağlık alanlar dağcılık, yürüyüş ve rafting gibi çeşitli aktiviteler için önemlidir; Katmandu Havaalanı'nın açılması bu çekiciliğin artmasında önemli rol oynamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

P. P. Karan – W. M. Jenkins, *Nepal: A Cultural and Physical Geography*, Lexington 1960; A. M. Savada, *Nepal: Country Studies*, Washington 1991; K. R. Rajbhandari – S. Bhattacharai, *Beautiful Orchids of Nepal*, Kathmandu 2001; *Medicinal Plants of Nepal*, Kathmandu 2001; *Nepal Biodiversity Strategy*, Kathmandu 2002; N. P. Manandhar, *Plants and People of Nepal*, Portland 2002; D. N. Zurick, "Adventure Travel and Sustainable Tourism in the Peripheral Economy of Nepal", *Annals of the Association of American Geographers*, LXXXII/4, Washington 1992, s. 608-628; S. Stevens, "Tourism and Deforestation in the Mt. Everest Region of Nepal", *Geographical Journal*, CLXIX/3 (2003), s. 255-277 (www.blackwellpublishing.com); Meral Avcı, "Orman gülleri (Rhododendron L.) ve Türkiye'deki Doğal Yayılışları", *Coğrafya Dergisi*, sy. 12, İstanbul 2004, s. 15; S. R. Kansakar v.dğr., "Spatial Pattern in the Precipitation Regime of Nepal", *International Journal of Climatology*, XXIV/13, New York 2004, s. 1645-1659; F. Jouanne v.dğr., "Current Shortening across the Himalayas of Nepal", *Geophysics Journal International*, CLVII/1 (2004), (www.blackwellpublishing.com), s. 1-14; A. Byers, "Contemporary Human Impacts on Alpine Ecosystems in the Sagarmatha (Mt. Everest) National Park, Khumbu, Nepal", *Annals of the Association of American Geographers*, XCV/1, Washington 2005, s. 112-140; M. Gaborieau, "Nepal", *EI²* (İng.), VIII, 5-6.

 MERAL AVCI

Tarih. Nepal tarihine dair ilk bilgiler Lichavi hânedanı dönemine aittir. II. yüzyıldan sonra Kuzey Hindistan'dan gelerek büyük istilâ eden Lichavi toplulukları daha önce Budizm'in yaygın olduğu Nepal'e Hinduizm'i de taşıdılar. IX. yüzyılın sonlarında ülkenin hâkimiyeti Thakuri hânedanına, XII. yüzyıldan itibaren Malla hânedanına geçti. Nepal, Alâeddin Halacî zamanında (1296-1316) Delhi Sultanlığı'nın himayesine girdi. 752 (1351) yılında Bengal Sultanı Şemseddin İlyas Şah, Nepal'e bir sefer düzenleyip Katmandu'yu ele geçirdi ve zengin ganimetlerle geri döndü; ancak bir süre sonra Delhi Sultanı III. Firûz Şah Tuğluk'un hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldı. Nepal XV. yüzyılda Katmandu, Bhaktapur ve Patan adlı üç bağımsız krallığa bölündü. Bu durum, krallıklar arasında güç ve iktidar kavgalarına ve ülkenin daha küçük parçalara ayrılmasına yol açtı. Giderek Hint alt kıtasının nüfuz ve inanç etkisine giren Nepal, coğrafi ve kültürel yapısı itibarıyla birçok küçük krallığın bulunduğu parçalanmış bir yapı arz ederken Gurka hânedanından Pritvi Narayan 1742'de bütün ülkede hâkimiyeti ele geçirerek günümüze kadar devam eden Nepal Krallığı'nın temelini attı. Kral Pritvi Narayan ve halefleri krallığın topraklarını genişlettiler. Katmandu bu dönemde ülkenin başşehri oldu. Hindistan'da hüküm süren Bâbürlülere ve bölgeye yerleşmekte olan İngilizler Nepal Krallığı'nı tanıdılar. 1814-1816 yıllarındaki İngiliz-Nepal savaşının ardından yapılan Sugauli Antlaşması ile nüfusun yoğunlaştığı Terai topraklarının büyük kısmı İngiliz-

ler'e geçti ve bu tarihten itibaren Nepal Krallığı varlığını İngiltere himayesinde devam ettirdi. 1846 yılında Jung Bahadur Rana adlı kumandan, bir ayaklanma ile bütün devlet adamı ve yöneticileri öldürerek Nepal Krallığı'nın idaresini ele geçirdi ve yüzyıl kadar devam edecek bir hânedan oluşturdu. Bahadur Rana, İngilizler'e karşı 1857'de Hindistan'da gerçekleşen ayaklanmada Nepal askerlerinin İngiliz ordusunda savaşmasına izin verdi. Nepal I. Dünya Savaşı'nın ardından tam bağımsızlığını ilân etti (1923).

Hindistan'da parlamenter sistemin kurulması (1947) Nepal'i etkiledi. Bu dönemde kurulan Nepal Kongre Partisi, Rana hânedanının devrilmesinde etkin rol oynadı (1951). Rana hânedanından Tribhuvan Bir Bikram, Hindistan'ın da desteğiyle 1959'da yönetimi tekrar ele geçirerek demokratik bir anayasa hazırlattı. Ancak çok geçmeden ülkenin henüz demokratik yönetime hazır olmadığı gerekçesiyle parlamentoyu feshedip siyasî partileri yasakladı. Güçlü komşuları arasında tarafsızlık politikası güderek bağımsızlığını korumaya çalışan Nepal, 1956'da Çin ile bir anlaşma imzalayarak Tibet üzerinde Çin hâkimiyetini kabul etti. 1961 anlaşmasıyla Nepal-Çin sınırları belirlendi. Hindistan'ın baskılarından kurtulmak amacıyla 1969 tarihli savunma anlaşması feshedildi. 1989'da Hindistan, Nepal sınırını kapatınca ülkede siyasî ve ekonomik sarsıntılar yaşandı. Haftalarca süren karışıklıklar sonucunda Kral Birenda, Kasım 1990'da yeni bir anayasa ilân etti ve siyasî faaliyetleri serbest bıraktı. 1991 seçimlerini kazanan Kongre Partisi'nin kurduğu hükümet kısa sürede dağıldı. Ülke 1999 seçimlerine kadar koalisyonla yönetildi. 1999 seçimlerinde de Kongre Partisi çoğunluğu elde etti. Haziran 2001'de Kral Birenda ve ailenin birçok üyesi Veliâht Dipendra tarafından evliliğine izin vermedikleri gerekçesiyle öldürüldü. Ardından tahta Kral Birenda'nın kardeşi Gyanendra geçti. Bu arada Maoocu komünist gerillalar ülkenin bazı bölgelerinde kontrolü ele geçirdiler. Ocak 2003'te gerillalarla anlaşmaya varıldıysa da çatışmalar devam etti. Bu ortamda zamanında yapılamayan seçimler yüzünden krala karşı halkın tepkisi arttı. Siyasî çalkantılar dinmek bilmeyince kral 2005 yılı başında yönetimi doğrudan eline alarak ülkede olağan üstü hal ilân etti. Siyasî kadroların pek çoğu yolsuzluk gerekçesiyle hapse atıldı, bazıları idam edildi. 2006 yılında isyanlar etkisini gösterdi ve Kral Gyanendra parlamentonun yeniden toplanmasını ve geniş tabanlı bir hükümet kurulmasını kabul etti.